

KISEBBSÉGGUTATÁS KISEBBSÉGI NÉZŐPONTBÓL – RECENZIÓ MASZLAG FANNI ÚJRAGONDOLT ÖRÖKSÉG CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

– Afangide-Késmárki Ukowo Uwem¹ –

A magyarországi cigányság – európai kitekintésben is – demográfiai és társadalompolitikai értelemben jelentős, megkerülhetetlen kisebbség. A romák lélekszámát Európában gyakran 10–12 millióra becsülik (FRA, 2012; European Commission, 2020), Magyarországon a becslések jellemzően 750–900 ezer főt valószínűsítenek (FRA, 2016; Péntes et. al., 2018; Obádovics, 2022). E nagy számok ugyanakkor könnyen elfedik a cigányságon belüli sokféleséget. Habár nyelvi, felekezeti, regionális és életmódbeli különbségek tagolják a közösséget, a közbeszéd hajlamos egyetlen homogén "roma kérdésként" kezelni azt. Maszlag Fanni *Újragondolt örökség* című könyve ebben a sarkalatos, gyakran leegyszerűsítő közegben tudatosan szűkíti a fókuszot. Nem "a romákról általában" szól, hanem egy meghatározott csoport – az oláh cigány közösségek – női identitásvilágait vizsgálja, mégpedig három generáció életútjaira koncentrálna (Maszlag, 2025). Ez a szűkítés nem szegényíti a képet; épp ellenkezőleg, módszertani fegyelmet tükröz. Így válik láthatóvá, hogyan működik a mindennapokban az örökség, mint szabályrendszer, státuszrend, szimbolikus határ és nem ritkán, mint teher is (Lamont és Molnár, 2002).

A kötet egyik alapfelvetése szerint a hagyomány jóval több statikus értékek halmazánál: társadalmi működés-mód, amely kereteket és normákat teremt, kijelöli a 'mi' és 'ők' határvonalát, továbbá elvárásokat és tiltásokat hoz létre a közösségen belül. E megközelítés a klasszikus etnicitás-elméletekhez kapcsolódik (például Fredrik Barth-hoz), melyek a csoporthatárokat folyamatosan karbantartott, interakciókban újratermelt társadalmi konstrukcióként ragadják meg (Barth, 1969; Wimmer, 2008). Maszlag Fanni elméleti tájékozódása érződik is

a könyvében: a határképzés, az etnikai identitás és a szimbolikus jelölők fogalmaira épít. Mégsem csupán szakirodalmi hivatkozásokkal gazdag anyaga empiriával támasztja alá az elméleteket. A hagyomány ebben a narratívában jóval több, mint holmi holt folklór: eleven gyakorlat (Hobsbawm és Ranger, 1983), amely a nők mindennapi életében ölt testet. Az identitás kérdése sem deklaratív módon merül fel, nem egyszerűen arról van szó, hogy "ők ilyenek". A szerző arra figyel, hogy mikor, hol és milyen helyzetekben kerül előtérbe a cigányság, mint identitás és mikor válik éppen láthatatlanná vagy másodlagossá. Ez a nézőpont óhatatlanul szembe megy a közéleti leegyszerűsítésekkel, például az integráció vs. szegregáció vagy a felzárkózás vs. hagyományőrzés hamis binaritásával (Berry, 1997; European Commission, 2020). A könyv empirikus anyaga ugyanis azt mutatja, hogy ugyanannak az embernek az életében is lehetnek egymást keresztező mozgások: bizonyos térben alkalmazkodás, másutt határőrzés és elkülönülés.

Kutatási keret és módszertan

Az *Újragondolt örökség* empirikus gerincét egy szisztematikusan felépített terepkutatás adja. A vizsgálat helyszíne három, egyenként mintegy 3000 lakosú település a kelet-magyarországi Szatmári kistérségben. Már a kiinduló demográfiai adatok is jelzik, milyen érzékeny a téma: a roma népesség aránya a hivatalos népszámlálásban az egyik településen 14%-ról 27%-ra nőtt 2001 és 2011 között, miközben a helyi szakemberek becslései akár 70%-ot is említenek (KSH, 2001; KSH, 2011; Maszlag, 2025). A számbeliség több, mint statisztikai kérdés. egyszersmind a bizalom, a megbélyegzettség

¹ szociológus, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Társadalomtudományi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója

és az önazonosság problémakörére is rávilágít, hiszen sokan a hivatalos adatszolgáltatásban nem vallják meg cigány származásukat. Ebben a környezetben végezte a szerző a kutatását, melynek során 52 félig strukturált interjút készített 2018 és 2020 között. Az interjúk magyar nyelven zajlottak, hangfelvétellel rögzítve, anonimizálás és kutatásetikai hozzájárulás mellett.

Külön említést érdemel a mintavétel és a kutatási design tudatossága (Charmaz, 2006; Kvale és Brinkmann, 2009; Miles et al., 2014), amely hólabda-alapú, bizalmi hozzáférésre építő terepi stratégiaként jelenik meg, kezdeti kontaktszemélyek és közösségi közvetítők bevonásával. Ez a szövegben módszertanilag indokolt és számot is vet a kapuőr-hatásból és a szelektív láthatóságból eredő kockázatokkal, melyek a megszólalások szerkezetére és tónusára hathattak. Az interjúalanyok egy része 15 háromgenerációs cigány családból került ki (összesen 45 fő: minden családból egy nagymama, egy anya és egy lány), amit kiegészített további 7 nő (plusz 3 az első generációból, 2-2 a másodikból és a harmadikból). A generációk összehasonlíthatósága már a kutatás tervezésében adott volt, nem pedig a későbbiekben hozzáadott szempont. A kérdések is ennek megfelelően lettek kialakítva: az identitás több dimenzióját elemezve:– a családon belüli szerepektől és a külső megjelenéstől kezdve, a nyelvhasználaton és a kultúrán át, egészen az etnikai identitás

fenntartásának konkrét módjáig. A kötetben a szerző részletesen ismerteti, hogyan kódolta és értelmezte az interjúk anyagát, miként kereste a kategóriák közti összefüggéseket (Charmaz, 2006; Braun és Clarke, 2006; Saldaña, 2015). Ennek köszönhetően a könyv nemcsak élettörténeteket közöl, hanem azt is láthatóvá teszi, hogyan lesznek a történetekből szociológiai érvényű megállapítások. Maszlag Fanni szövegében több helyen megjelennek a tudományos elemzés háttérfolyamatai, de az olvasó számára végig követhető marad a gondolatmenet, mivel nem vész el a módszertani részletekben.

Generációs különbségek és női szerepek a változó világban

A könyv egyik legerősebb eredménye, hogy érzékletesen tárja fel a hagyomány fizikalitásbéli és mindennapi beágyazottságát, mely a női testet, a munkamegosztást és a viselkedési rendet szabályozó normarendszerként jelenik meg. A három vizsgált generáció összehasonlítása nemzedékenként eltérő társadalmi tapasztalatokat tár fel: az idősebbek gyermek- és ifjúkora még egészen más közegben telt, mint az unokák fiatal éve (Mannheim, 1952; Giddens, 1991).

Első generáció (nagyamák): A legidősebb asszonyok életvilágát a viszonylag zárt közösségi szerveződés jellemzi. Számukra a női szerep szigorúan a családi rend, a tekintély- és korhierarchia keretei között értelmeződött. A viselet ebben a közegben a társadalmi helyzetet kódoló, olvasható jelrendszer részeként jelent meg: egy hagyományos cigány asszony öltözéke, 'szép ruhája' jelezte az illető tisztességét, korát, családi státuszát és a közösséghez tartozását. Ehhez kapcsolódik a tisztasági szabályrendszer is: a könyv érzékletes példákat hoz arra, hogyan szabályozták a mindennapokat az olyan előírások, amelyek a menstruációval, a házimunkával, az ételkészítéssel vagy épp az érintkezéssel kapcsolatosak. A leírás e tilalmakat és elvárásokat funkcionális összefüggésükben ragadja meg, saját belső racionalitásuk mentén, mint a közösségi rend fenntartásának és reprodukciójának mindennapi eszközei. Az első generáció számára a cigány identitás magától értetődő és megkérdőjelezhetetlen keret volt: "igazi cigányként" tekintettek önmagukra, amit elsősorban a többségi társadalomtól való eltérés és elkülönülés mentén határoztak meg. Ezt a felfogást nevezhetjük a disszimilációs stratégia követésének, azaz a tradicionális viselet, a romani nyelv (jellemzően lovári dialektus) használata és a női szerepek betartása együttesen jelölte ki számukra a "mi világunk" határait.

Második generáció (anyák): A középső generáció, azaz az anyák nemzedéke már két világ között él. Esetükben a világuk kitért az iskola és a munka révén – sokan közülük már jártak továbbtanulni vagy dolgoztak a többségi társadalom intézményeiben is –, ugyanakkor a közösségi elvárások továbbra is erősen jelen maradtak életükben. Különösen igaz ez a párválasztásra és a női tisztesség megítélésére. A szerelem, a házasság ebben a felfogásban kevésbé magánügy vagy romantikus döntés, jóval inkább a közösségi határ fenntartásának – azaz a szimbolikus határképzésnek – a mechanizmusa: nem cigány partner választása a közösség szemében a hagyományok feladásával gyakorta egyenértékű. Ebben a generációban a nyelvhasználat is kettős arcú. Otthon, a családon belül sokan még identitásuk részeként élik meg a romani nyelvet vagy a cigány szavakat, kifelé, a többségi térben viszont már inkább a magyar nyelvet használják. Ez egyrészt természetes alkalmazkodás, másrészt tudatos "kockázatkezelés" is, mivel a második generációs asszonyok közül többen érzik úgy, hogy a cigány nyelv nyilvános használata kiválthat nemkívánatos figyelmet vagy előítéletet, ezért a közösségen kívül visszafogottabban élnek vele.

Harmadik generáció (lányok): A könyv értelmezése szerint a legfiatalabb nemzedéknél a hagyomány átalakulása figyelhető meg és nem egyszerű eltűnése. Az identitás és a kulturális örökség elemei válogató, helyzetfüggő módon rendeződnek. Több tradicionális szokás már nem része a mindennapoknak ugyanazzal az intenzitással és minden szinten, mint a korábbi generációk esetében, ez azonban nem jelent automatikus „gyökérvetést”, inkább szelektív, környezetérzékeny alkalmazkodást. A nyelvhasználat képe is árnyalt: a romani sok esetben fakult vagy passzív tudásként van jelen, miközben használata gyakran tudatosan korlátozott, míg bizonyos szavak és fordulatok tovább élnek a mindennapi beszédben, továbbá a nyelv időnként intim családi kódként vagy határképző jelként is működik. Identitásukat a fiatalok gyakran kettősnek élik meg, magyarok és cigányok is vallják magukat, és élethelyzettől függően hol az egyik, hol a másik aspektust hangsúlyozzák. Ugyanakkor mindez inkább integrációs stratégia, semmint szükségszerű asszimiláció. Az etnikai kötődés legerősebb bázisa náluk nem a régi szokásrend újraélése, hanem a kultúra, zene, tánc és olykor a vallás, amelyek a közösségi összetartozást és önazonosságot erősítik, már digitalizált csatornákon is.

A fiatalok identitása individualizáltabb és globalizált élményekkel átszőtt, de etnikai gyökereik tudata nem tűnik el: átalakulva, szelektíven és gyakran rejtetten, a mindennapi rutinokban és kulturális gesztusokban él tovább.

A generációk életútjainak összevetéséből kirajzolódó egyik visszatérő tanulság, hogy a közösségi identitás fenntartása aránytalanul gyakran hárul a nőkre. Ez kevés-

bé a nők vélt vagy valós hagyományörzőbb attitűdjéről szól, sokkal inkább arról, hogy a közösségi örökség az ő testükön, döntéseiken, hírnevükön és mindennapi munkájukon keresztül válik a leginkább láthatóvá és tetten érhetővé. A könyv ebben a tekintetben nem moralizál, nem foglal állást, de határozottan és precízen mutat rá a női szerepek strukturális túlterheltségére. Rávilágít például, hogy a hagyományos cigány családmódban a nők nevelik a gyermekeket, vezetik a háztartást és sokszor még a pénzkeresés oroszlánrészét is vállalják, miközben ennek elismerése és megbecsülése nem mindig jelenik meg. Ezen terhek némileg generációkon átörökölték is megmaradnak, még ha a konkrét körülmények változnak is.

Személyes betekintés és további kutatási javaslatok

Recenzensként – és részben kisebbségi háttérű szociológusként – **Maszlak Fanni** munkája több ponton reflexióra készítetett, ezért rálátásom bővítése érdekében három, generáció és élethelyzet szerint eltérő budapesti roma nővel folytattam rövid, feltáró jellegű interjút. Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem része a recenzált kötet empirikus anyagának és léptékében sem összevethető azzal. Saját betekintésem célja főképp a nőiség és cigányság témaköreiben való (ön)érzékenyítés volt, illetve az, hogy a könyvben bemutatott jelenségeket általam elérhető városi, integráltabb kontextusban is megismer(t)hessem. E beszélgetések még ebben a szűk, természetesen nem reprezentatív keretben is tükröztek néhány, a kötetben hangsúlyosan megjelenő mintázatot, ugyanakkor több ponton eltértek tőle. Ezek az eltérések megerősítették számomra a kötet megállapításainak körülhatároltságát és egyben három olyan kapcsolódó kutatási irány gondolatát ébresztették bennem, melyek kiegészítő vizsgálatként vagy társtanulmányként szerves módon illeszkedhetnek a mű felvetéseihez.

Térségi és kontextuális összevetés: A kötet tudatosan kijelölt fókuszára építve egy következő kutatási fázisban indokolt lehet a megállapítások többhelyszínes, összehasonlító vizsgálata kulturálisan rokon, de eltérő térségi beágyazottságú csoportok körében. Az általam megkérdezettek narratíváiban egyszerre jelentek meg a hagyományokhoz való viszonyulásban tetten érhető generációs és nemi különbségek, az egyéni és közösségi identitás részvétel- és helyzetfüggő alakulása, valamint

a legfiatalabbak körében tapasztalható szelektív jellegű „örökségmegélés”, vagyis több alapdinamika városi közegben is releváns elemzési szempont maradt. Minde mellett a fővárosi, többségi intézményekbe beágyazott roma nők tapasztalatai látványosan el is tértek a vidéki, hagyománykövetőbb közegtől. Markáns példa erre, hogy bár mindkét közegben létező jelenség, a közösségen belüli és a többségi társadalomtól érkező nyílt diszkrimináció vidéken hangsúlyosabb, részben azért, mert városi környezetben a külső megjelenés kevésbé hordoz romákhoz társított kulturális és etnikai jegyeket. E javaslat nem a módszertani lehatárolás felülírása, hanem annak kontrollált kiterjesztése: láthatóvá tenné, milyen súllyal érvényesülnek a lokálitási feltételek a demográfiai és kulturális tényezők mellett. Informatív lehetne határ menti, nagyvárosi és aprófalvas kontextusok párhuzamos bevonása egységes adatfelvételi eljárásrenddel.

A férfiak nőkre gyakorolt hatásmechanizmusai: A vizsgálat középpontjában a nők állnak, érthetően, hiszen a hagyományörzés és az identitás megélése az ő szerepeiken keresztül ragadható meg a leginkább.

Mégis érdemes lenne a jövőben még tüzetesebben vizsgálni a férfiak által érvényesített elvárások és kontrollgyakorlatok hatásait a nőkre nehezedő normatív terhek tekintetében, akár férfi nézőpontok dekonstrukciójával. A budapesti beszélgetésekben is érzékelhető volt, hogy az identitás és a hagyományok gyakorlása nem pusztán „belső elköteleződés” kérdése, hanem részvétel- és helyzetfüggő, azaz kapcsolati és intézményi terekben folyamatosan újratárgyalt: ebben a nőkre irányuló elvárások, a családi tekintélyviszonyok és a közösségi határfenntartás logikái, – még ha eltérő intenzitással is, – strukturáló erőként működnek. Így a határfenntartó logikák, mint a tekintélyviszonyok, a családfői döntések, a lányok párválasztásának kontrollja és a konfliktuskezelés teljesebb felbontásban válnának értelmezhetővé, különösen akkor, ha a térségi összetetésből adódó eltérő diszkriminációs terheltség és a nyilvánosság kérdése is kontrollváltozóként megjelenne.

Kisebbségkutatói pozíció: Az *Újragondolt örökség* esetében a tudatos és kontrollált kutatói közelség a munka egyik erőforrása, mivel a bizalom, az árnyalt megértés és a finom jelzések létrejöttét segítette elő. Saját kutatói pozícióm sem írható le sem teljes kívülállóként, sem a vizsgált közösség belső tagjaként; mivel a kisebbségi, vegyes háttér sajátos érzékenységgel jár a többségi normákhoz való igazodás és megítélés kérdésköreiben (Afan-gide-Késmárki, 2025). Ugyanakkor kutatóként elvárás tudatosan törekedni arra, hogy a tapasztalati horizont ne a szubjektivitást erősítse, hanem kontrollált értelmezési keretként segítse a megállapítások megértését. Ebben Max Weber értékmentességre törekvő szociológiája (Weber, 1949) és Clifford Geertz sűrű leírásra vonatkozó antropológiai elve (Geertz, 1973) olyan módszertani fogódzókként működhetnek, melyek a közelség és távolság egyensúlyát, illetve a műfaji arányokat is elősegítik. Kisebbségi kutatóként a részleges sorsközösségi mivolt egyedi, hivatástudati jellegű tapasztalat is lehet, amely társadalomtudomány nézőpontból kevésbé feltérképezett dinamikákat tehet láthatóvá. Tanulságos bemutatni, miként tehető ez az adottság transzparenssé és milyen jellegű kölcsönhatások mennek végbe a kutató és a kutatottak között.

Javaslataim és észrevételeim természetesen nem vonnak le a könyv érdemeiből, sokkal inkább annak gondolatébresztő gazdagságából fakadnak, hangsúlyozva, hogy a feltárt téma tág teret ad további kutatásoknak és diskurzusoknak.

Összegzés

Maszlag Fanni *Újragondolt örökség* című könyve hiánypótló és értékes munka a hazai társadalomtudományi palettán, amely témaérzékeny és alapos. Női fókuszú megközelítése különösen üdvözlendő, hiszen egy sokszor háttérbe szorult nézőpontra irányítja a figyelmet. Ráadásul úgy beszél a roma nők identitásáról és a hagyományos női szerepekről, hogy közben elkerüli a szélsőséges csapdákat: sem idealizáló romantikába, sem cinikus leértékelésbe nem csúszik át. A kötet elolvasása után bizonyosan nehezebb lesz bárkinek a romákról vagy a cigányságról egyetlen sztereotip mondatban nyilatkoznia. És talán ez az egyik legnagyobb erénye, amit egy jó kisebbségkutatás elérhet: árnyalja a fogalmainkat, miközben tiszteletben tartja a vizsgált közösség belső logikáját és tapasztalatait. Az *Újragondolt örökség* közérthető stílusban megírt, tudományosan megalapozott kötet, amely egyszerre nyújt elméleti útmutatót és élő, emberi történeteket. Mindenképpen ajánlott olvasmány mindazoknak, akiket érdekel a romakutatás, a női szerepek alakulása vagy általában véve az, miként formálódik az identitás generációról generációra egy változó világban.

Irodalomjegyzék

- Afangide - Késmárki, U. U. (2025). Két világ, egy identitás. *Kommentár*, 2025(2), 129–141.
- Barth, F. (1969). Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference. In: Barth, F. (ed). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. (pp.9-38). Boston: Little, Brown and Company.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. SAGE.
- European Commission. (2020). A Union of Equality: EU Roma strategic framework for equality, inclusion and participation for 2020–2030 (COM/2020/620 final). Letöltés: https://commission.europa.eu/system/files/2021-01/eu_roma_strategic_framework_for_equality_inclusion_and_participation_for_2020_-_2030_0.pdf(2026.02.09.)
- European Union Agency for Fundamental Rights.(FRA) (2012). *The situation of Roma in 11 EU Member States: Survey results at a glance*. Letöltés: <https://fra.europa.eu/en/publication/2012/situation-roma-11-eu-member-states-survey-results-glance> (2026.02.09.)
- European Union Agency for Fundamental Rights.(FRA) (2016). *Second European Union Minorities and Discrimination Survey (EU-MIDIS II): Roma – Selected findings*. Letöltés: <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/second-european-union-minorities-and-discrimination-survey-roma-selected-findings> (2026.02.09.)
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Hobsbawm, E., és Ranger, T. (Eds.). (1983). *The invention of tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Központi Statisztikai Hivatal. (2001). *Népszámlálás 2001*. Letöltés: <http://www.nepszamlalas2001.hu/hun/kotetek/kotetek.html> (2026.02.09.)
- Központi Statisztikai Hivatal. (2011). *Népszámlálás 2011*. Letöltés: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_09_2011.pdf (2026.02.09.)
- Kvale, S., és Brinkmann, S. (2009). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (2nd ed.). SAGE.
- Lamont, M., és Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual Review of Sociology*, 28, 167–195. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.28.110601.141107>
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In P. Kecskemeti (Ed.), *Essays on the sociology of knowledge* (pp. 276–322). London: Routledge & Kegan Paul.
- Maszlág, F. (2025). *Újragondolt örökség: Hagyományos női szerepek és a roma nők identitása a változó világban*. Budapest: MCC Press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., és Saldaña, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook* (3rd ed.). SAGE.
- Obádovics, C. (2022). A magyarországi „roma kötődésű” népesség előreszámítása 2050-ig. *Demográfia*, 65(2–3), 279–309. <https://doi.org/10.21543/Dem.65.2-3.7>
- Pénzes, J., Tátrai, P., és Pásztor, I. Z. (2018). A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben [Changes in the spatial distribution of the Roma population in Hungary during the last decades]. *Területi Statisztika*, 58(1), 3–26. <https://doi.org/10.15196/TS580101>
- Saldaña, J. (2015). *The coding manual for qualitative researchers* (3rd ed.). SAGE.
- Weber, M. (1949). *The methodology of the social sciences* (E. A. Shils & H. A. Finch, Trans./Eds.). Free Press.
- Wimmer, A. (2008). The making and unmaking of ethnic boundaries: A multilevel process theory. *American Journal of Sociology*, 113(4), 970–1022. <https://doi.org/10.1086/522803>